

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կես տարվանը 6 ռուբ. Առանձին համարները 5 կոպեկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմյանից խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакция «Мшакъ».
Կամ Tiflis, Redaction «Mschak».
Տէլէֆօն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերէն).

Յայտարարութիւնը ընդունվում է ամէն իրողով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպեկով.
Տէլէֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԳԻՐ ԳՐԻՔՈՐ ԱՐԺՐՈՒԹՅԱՆ

ԲՈՒՎԱՆԵՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ի՞նչ է սպասում. — Երբեք ՏԵՍՈՒԹՅԱՆ. Մամուլը փոքրիկ նկատողութիւններ, Գործուն է եկել նախընտրութեանը. նամակ Հին-Արիստից. նամակ Խմբագրութեան. Երբեք լուրեր.— ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ. նամակ Պարսկաստանից. Արտաքին լուրեր.— ՀԵՒԱԳԻՐՆԵՐ.— ՅԱՑՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ. — ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. — Վլախաճի պատմութեանը քննարկը:

Ի՞ՆՉ Է ՄՊԱՍՈՒՄ

Ուսումնական տարին վերջացաւ և մեր թեմական դպրոցները պէտք է դրապին յարկոյ տարբայ համար պատրաստութիւններ տեսնելով: Ամէն տեղ տիրում է անտարուծիւն առաջիկայի վերաբերութեանը: Թիֆլիսի Ներսիսեան դպրոցում վերջին մեջտեղի տարիների ընթացքում դպրոցական կեանքը շարունակվել է կանոնաւոր կերպով և հոգաբարձութիւնը կարողացել է ամառվայ սկզբից սահմանել դպրոցի մանկավարժական կազմը և հանդիսատ սըրտով անցկացնել ամառը: Այս տարի էջ միտմիտ ցանկացաւ հաւատարմեան ներսիսեան դպրոցը միւս թեմական դպրոցների հետ և անտարուծութիւնը շինել ընդհանուր:

Այժմ բոլոր թեմական դպրոցներում յարուցված են տեսչի և մանկավարժական կազմի հարցեր: Ինչպէս յարմար է լոյս տեսած չարերից, Երևանի դպրոցի համար մտադրութիւն կայ հրահրել տեսչի կամ Արխանդայ Թովհաննիսեանին, կամ Կ. Կոստանանին, Եւշում գուլբէ մնայ Բեհիկ վարդապետը, իսկ Թիֆլիսի Ներսիսեան դպրոցին առաջարկված է հրահրել հոգեւորական տեսուչ:

Մեկ համար բոլորովին անհասկանալի է մտում այս բանը. եթէ այն ժամանակ, երբ Երևանին թոյլ է տրվում հրահրել աշխարհական տեսչի, ինչու պահանջ է դրվում որ Ներսիսեան դպրոցում տեսուչը լինի հոգեւորական: Միթէ՞ այն պատճառով, որ այդ դպրոցը աւելի բարեկարգ էր քան միւս թեմական դպրոցները և կանգնած էր իր կոյնան բարձրութեան վրա աւելի բաւարար չափով, քան միւսները:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Ա. ՎԱՆՈՒԹՅՈՒ ՊԱՏՄՈՒՄԱԲԵՆԻՍՅՈՒՄ *)

(Քարգամութիւն անտրուծ եւ «Մշակի» գիւղական թղթակցներին)

Է շահեւետութիւն կալուածատիրոջ հետ.

Յովհաննէսը, սաստիկ մտադրազ, գնաց կարճ տարի Երևան և Վախտանցին, իբրև զորոյ, ներկայումս առանձին սէր է վազելով Երևան քաղաքում, այդ սէրը նա վատակել է առաւել իր փոքրիկ պատմութեանը և ասանաթաներով որոնց մէջ պարծառ երևան է գալիս նրա անկեղծ սէրը զէպի մարտիտը, մտակի ծանօթութիւն նրա նիստ ու կարգն և թշնամութիւն զէպի նրա հարստահարողները:

Վախտանցին ծնվել է 1859 թ., ուսումը ստացել իր հայրենիքում և համալսարանը տարրելով դարձել է մտապիւր և համարապաստան ասարակով դարձել է իր փոքրիկ պատմութեանը և ասանաթաներով որոնց մէջ պարծառ երևան է գալիս նրա անկեղծ սէրը զէպի մարտիտը, մտակի ծանօթութիւն նրա նիստ ու կարգն և թշնամութիւն զէպի նրա հարստահարողները:

Վախտանցին ծնվել է 1859 թ., ուսումը ստացել իր հայրենիքում և համալսարանը տարրելով դարձել է մտապիւր և համարապաստան ասարակով դարձել է իր փոքրիկ պատմութեանը և ասանաթաներով որոնց մէջ պարծառ երևան է գալիս նրա անկեղծ սէրը զէպի մարտիտը, մտակի ծանօթութիւն նրա նիստ ու կարգն և թշնամութիւն զէպի նրա հարստահարողները:

Ինչու էր գնահատել այն բարեկարգ վիճակը, որ այժմ գոյութիւն ունի Ներսիսեան դպրոցում, անտարուծութիւնը, որ տեղի ունի դպրոցական կեանքի մէջ, և չաշխատել պահպանելու փոքր ի շատէ նախանձելի գրութիւնը, որ վիճակվել է ըզըրոցին գանազան տարութեանը և մտայն յետոյ:

Մենք թոյլ ենք տալիս մեզ յուսարւն, որ էջմիածինը բարձր դասերով դպրոցական շահերը, չի յարուցանի անտեղի պահանջներ և կարողութիւն կը տայ գնէ՛ Ներսիսեան դպրոցին պահպանել իր ձեռք բերած նախանձելի վիճակը և չի ցանկանայ նրան ենթարկել այն ընդհանուր վիճակին, որի մէջ գտնվում են մեր միւս թեմական դպրոցները:

ՆԵՐՏԻՆ ՏԵՍՈՒԹՅԱՆ

Մ Ա Մ Ո Ւ Լ

Այս տարի պ. Իրի Վեսեղովսկի հրատարակեց ռուսերէն լեզուով «Հայ բանաստեղծ Սրմբատ Եահ-Աղիզ» աշխատութիւնը: Մենք դեռ չենք խօսել այդ աշխատութեան մասին, բայց «Русское Богатство» ամսագրի վերջին չորրորդ համարում կարդում ենք այդ գրքին նուիրված մի մատնագրութիւն, որ շատ հետաքրքրական է մեզ համար: Ահա ինչ է ասում ռուս ազատամիտ անապիւր:

Պ. Վեսեղովսկու աշխատութիւնը լաւ ներկայութիւն է այն նշանակութիւնով, որ ունէր վախճանական թւականների գաղափարական դարթումը եւ ռուսաց կուլտուրայի այն սաների համար, որոնց այժմ ընդունված է հետաքրքիր այդ կուլտուրայից: Վերադարձը դէպի Բարձրագոյն հայ հետաքրքիր նոյն-քան ընական մի շարժումն էր, որքան եւ ռուսաց իտակեղենից, որոնք այդ ուժեղ ազատագրութեան ազդեցութեան տակ Լիւնկով հանրամարտիկային իր վախճանական նպատակներով, այդ շարժումը այլազգի հին-նորոյն աշխարհում ընկալաբար ընդունում է ազգայնական ձեւեր: Ստեղծվում է գեղարուեստական գրականութիւն, հրապարակաստութիւն և պարբերական մամուլ: «Խաւարի անգամ գրական սուրբէջ են դուրս գալիս տաղանգւոր և եռանդոտ գործներ, ռուսաց համայնաբաններում աւելանում է ռուսաց հայերի թիւը, որոնք առաջ հատերով էին հայոււմ, իսկ ընտանեկան կեցութեան մէջ ակամայ սուր կերպարուածաժողով տուելու նա անպատճառ ցանկանում էր անձամբ տեսնվել պարոնի հետ, մէկ անգամ էլ հարցնել, մէկ անգամ էլ խնդրել, որ նա բաց անէ նրա աչքերը եւ բացատրէ, թէ արդ սա ի՞նչպէս է դուրս գալիս, որ մինչև այժմ չը կարողացաւ ազատվել այն պարտքից, որ արեւ է դեռ երեք տարի առաջ, երբ նա պարտք վերցրեց երկու կէս-իւրկարեան և մէկ չեղում էր սեղանագրողին՝ ձեռքը իր ընտանեկանով մի կերպ եօթն գնալու համար նա յիշում է որքան է բանել պարտքի փոխարէն, յիշում է որքան է հերկել, հնձել, հարել: Ինչպէս ստորոկ, նա բանել է իր կնոջ և աղջկայ հետ իսկ ինչի տեք է նա, անգամ չի կարողանում մի-երկու ֆրանկ հաւաքել գլխարկի տարու համար, իսկ չառւշը ամէն անգամ օր բերում է իրան տուգանքի տուժալու նա նորից հաշուց եւ զարմացուան ու թէ պարտական է, այլ դեռ աւել փող պիտի ստանայ: Եւ չը նայած օրան, երբ պարտք բացեց գիրքը եւ հաշուց այնտեղ գրածը, դուրս եկաւ բոլորովին ուրիշ բան. դեռ այսօր առաւօրը նրա տանեցիկ հաշուէ էին, իսկ այժմ Յովհաննէսը պարտ է դեռ մէկ ու կէս օրավար հերկել, մէկ օրավար սեղանել, երեսուն օր էլ հնձել:

բանք է ստանում մրցութիւնը հայերի և երկրների մէջ, որ ամենից առաջ երկու աշխարհայեցողութիւնների մրցութիւն էր: Այս գաղափարական արթնացման մէջ աճեց այն բանաստեղծի ձիրքը, որի հետ ձգտում է ծանօթացնել ռուս ընթերցողներին մեր սուրբ զփած գիրքը: Հայերնի ժողովրդի վերածնութեան մտնանդ պաշտպան, նա մի եւ նոյն ժամանակ երեւան է գալիս նոյն-չափ մտնանդ մերկացող նրա արատներին: Նա խօսում է այն ամենի մասին, ինչ նրա հայրենակիցների յանցանքն են համարում այն մարդիկ, որոնք ազգային հալածանքը հացատու գործ են դարձրել, եւ նա այդ անում է ինքնամարական մի անպիսի համարձակութեամբ, որ զերբանցում է իր ոյժով ինքնամական բոլոր յարձակումներից: «Հայը նիւթացալ է», առում է Եահ-Աղիզը: «Ներսէր — նա ցրտասիրտ է, որպէս սատոյց, նա թաղվել է եւ հոգեպէս մեռել իր հայրենիքի միջոցով մէջ... Երբ նա փող է տեսնում, նրան թոււմ է թէ արեւն է փայլել, աչքերը վառվում են, նա կենդանանում է, դառնում է արագալարծ .. Ով էլ որ լինես, չար, արատոււոր մի մարդ, գարշիկի կարեւոր, թէ ազնի մի հոգի, — նա միշտ քեզ մէկ հարց կը տայ, — ասս, արդեօք հարուստ ես: Ինչպէ, ի հարկէ, մի ամբողջ անդունդ է բաժանում այս արեւկամ երգիծաբանի ինքնագոծ մերկացումները այն շարքում որ զգալարուցիւններէն, որ անում են մասնազէտ ազգատեսպնէրը: Թուս ընթերցողն էլ պէտք է գիտնայ՝ թէ ինչ են ասում իրայինների մասին եւ իրայիններին այն ազգութիւնների լաւագոյն ներկայացողները, որոնց հետ պատմութիւնը այդ ընթերցողին շղթայել է պետական մի եւ նոյն կապերով, — այն ազգութիւնների, որոնց սովորաբար ընդունված է մտրակել միայն նրա համար, որպէս զի արդարացին են ամբարպետին նրանց գրութեան անբնականութիւնը:

Հաճելի, իրախուսական է լսել այսպիսի գեղեցիկ վկայութիւն մի հեղինակուոր ռուս ամառաբիր կողմից այն ուղղութեան վերաբերմամբ, որ հաստատակց մեր գրականութեան մէջ Ստեփանու Նազարեանի դպրոցի ձեռքով մի դպրոցի, որի ամենանուանդուն ներկայացուցիչն է եղել պ. Եահ-Աղիզը: Մտալուողական խօսքի այս գեղեցիկ փոռաբանութիւնից յետոյ մենք նայում ենք մեր ժամանակակից սերունդին, մեր անաբոյս Բիսմարկներին: Ի՞նչ դատաստան կանի այդ թեմականութիւն, բայց բիւմարկեան ուղիներով արեւցած սերունդը, եթէ նրա առաջ կանգնէր Վեսեղի վտիճի հեղինակը: Մենք չենք կասկածում, որ նրան կասէին թէ

Գնան կրկին այնտեղ, բայց աւելի խելօք եղիր. նիչից ուրիշ բանի վրա մի մտածիր: Ի՞նչ սատանայի հնար է. մենք արեւցող չենք, ուսում ենք ինչ պատահում է. միայն մի երեխայ ռուսներ՝ հապա ճրտեղ է կորչում մեր այնքան աշխատանքը: Մէկ մտածիր. վաղը հարկ վճարելու վերջին օրն է, իսկ մենք գործ չունենք. կը ծախեն ամեն ինչ, ամեն ինչ, մինչև անգամ օջախի մոխիրը: Չեմ էլ իմանում ինչպէս մենք դուրս կը գանք այս դրութիւնից:

Եւ Յովհաննէսը չէր էլ գնալ հաշուետութեան, եթէ կիր միշտ չը կրկնէր այս եւ սրանան խօսքերը:

Դուրս գալիս է առաջին ձիւնը. ամբողջ գիւղը կարծես քնած լինի. միայն հովտից լսելի էր այս գիշեր այնտեղ անցկացրած տուտրի աղերսով բառանքը: Վ՛նչ կը լինի, կը լինի, կը գնամ, մտածեց Յովհաննէսը եւ անհատատ թալթրով գնաց դէպի պարոնի տունը, ձեռքում պտտեցնելով գլխարկը:

— Հըր, այժմ էլ ի՞նչ, հարցրեց նրան պարոնը.

— Այժմ... տեսնում էք... իմ պարոն... կրկին հաշի մասին...

Եւ Յովհաննէսը լռեց, անթարթ նայելով իր գլխարկին: Պարոնի խիստ խոժոռ հայեացքը չիթեցրեց նրան:

— Ի՞նչ է, ինչ եւ միթմրթում. ոչինչ չեմ հասկանում:

— Ներքեք, պարոն: Միայն մենք անգրագետ ենք, չենք հասկանում գրի առածը: Բարի գործ արած կը լինէք, մէկ անգամ էլ հաշուեք, որովհետեւ այն հայր... ինչպէս ասեք... ես մի աղքատ մարդ եմ... եւ մեղք է Աստուծու առաջ...

նա անջաղաքազէտ մարդ է, բաւական ազգասէր չէ եւ իր անխնայ մերկացումներով, իր սաստիկ դատապարտութիւններով աղքին վաս է միայն հասցնում: Բայց պ. Եահ-Աղիզը ներկայ թուլամորթ սերունդի դատաստանին չէ ենթակայ, նա պատկանում է այն ժամանակով հին, բայց ողով նորագոյններից էլ թարմ սերունդին, որ մերկացնում էր, հարուածում էր, հաւատարմով որ դրսնով կատարում է մի սուրբ գործ: Այն ժամանակներն էլ կային վախճանական բարձրացողներ, բայց ովքեր էին դրանք: Արեւը աների մօտ կը թված, հին, տգէտ մարդիկ իսկ այժմեան ժամանակ նոյն դերը կատարում են արդէն գիտութեան հոտ առած, երիտասարդ խաւարաեղծները: Թող կարգան նրանք ռուս ամառաբիր եւ ամաչեն...

ՓՈՒՔԻԿ ՆԿԱՏՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Մեզանից ամէն մէկը, երբ գնում է Թիֆլիսի բաղնիսները մարմնի կեղտերը մաքրելու, կը եւ իցէ մտածում է, որ նոյն թաղում մեր մարմինները մաքրող տններին կգամ տներում ապաստանած պոռնիկանցների շնորհիւ մի հագին սերունդ — մի ամբողջ դասակարգ մասնավամ է բարոյական կեղտութեան վտանգին եւ ապականութեան:

Չէ կարելի աչքերը փակել եւ հանդիստ սըրտով դիտել այս մտակի եւ սերտ յարաբերութիւնը պոռնիկանցների եւ չրկակայ ազգայնականութեան հետ: Որքան էլ այդ հաստատութիւնները նկատվեն իբրև անհրաժեշտ հետեւանք ներկայ սոցիալական պայմանների, որքան էլ ընկած կանանց նկատենք զոհեր այդ պայմաններին մէջ, սակայն չէ կարելի թոյլ տալ, որ կեանքի այնպիսի տեսարաններով եւ օրինակներով դատախարակի մատազ սերունդը:

Ո՛րք մեզանից մտաւցել է իր մանկութեան հասակում տպաւորութիւն թողնող անցքերը եւ երեւոյթները, միթէ մեզ ամենիս յայտնի չէ, որ մանուկ հասակի տպաւորութիւնները անհնջելի են եւ շատ յաճախ կեանքի մէջ մենք զանազան գործերում անգիտակցաբար յիշում եւ հետեւում ենք այդպիսի տպաւորութիւններին: Եւ ահա երեխան առաւօտից մինչև երեկոյ ականատես է լինում լկտի կանանց եւ տղամարդկանց հայտնիանքներին, երկդիմի եւ կասկածելի վարմունքներին, կոխներին եւ զա-

Ահա թէ ինչ լաւ:

Պարոնը տեղից վերկացաւ եւ բարկացած քաշեց թիւը, որ կախած էր նրա գլխից վերեւ. մտաւ վախեցած ծառանս:

— Կանչիր հնձ մօտ կոտակին:

Չեռքերը գրպաններում գրած՝ պարոնը սկսեց բարկացած ման գալ սենեակով. Յովհաննէսը աչքերը խոնարհած ձեռքերում պտտեցնում էր գլխարկը, իսկ մարդու հաշուում, թէ որքան պիտի ստանայ աւելորդ բանած օրերի համար: Տիրեց ծանր, տանջող լուծութիւն: Դրան չէնքին երեւաց գործակատարի խոժոռ դէմքը եւ նա ներս մտաւ:

— Լսիր, սա չի հատում հաշի ճշտութեան. դէ՛հ, տար նրան գրասենեակը եւ այնտեղ հաշիւը տես:

Կոտակին գլխի շարժումով նշան արաւ Յովհաննէսին, որ իրան հետեւէ: Գալով գրասենեակը, նա խիստ կերպով հարցրեց Յովհաննէսին:

— Ի՞նչ եւ ուղղութիւն Եւ պատասխանին չը սպասելով՝ նոյն րօպէին այնքան ուժով խփեց նրա երեսին, որ բերանից արիւն վազեց: Մի րօպէից յետոյ ծառանքը դուրս հրեցին Յովհաննէսին տանից, ետեւից էլ չարտեցին նրա գլխարկը:

Խեղճ Յովհաննէսը օրօրվելով, հարածի պէս, գլխարաց, գզգզած մաղբերով, արիւնոտ չորերով թալթրը նստ ուղղեց գիւղական վարչութիւնը, բայց յետոյ թեքվեց դէպի տունը:

— Ի՞նչ է հետք պատանել, Յովհաննէս:

— Է՛հ, կնիկ, տեսնում ես էլի պարոնի հաշուետուութիւնը... Աստուած նրան կործանէ...

